

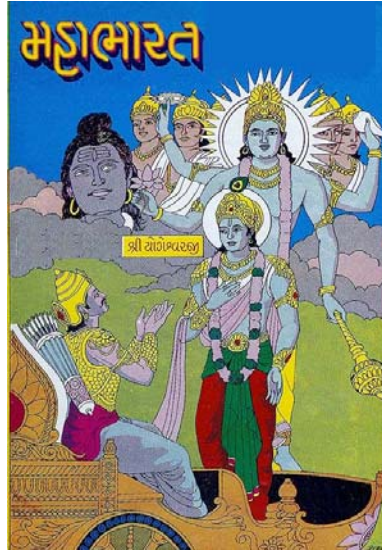
श्री स्वाभिनारायणो विजयतेतराम्

महाभारत स्वर्गरोहण पर्व

महर्षि व्यास कृत

महाभारत

(स्वर्गारोहण पर्व)

Sanskrit text of Ved Vyas's

Mahābhārat

(18. Swargarohan Parva)

MAHABHARATA : AN INTRODUCTION

Mahabharat, which literally means 'the great story of Bharat dynasty' is part of the Hindu *Itihās*, i.e. 'that which happened'. It is an extraordinary story of sibling rivalry, diplomatic maneuvering and shifting of human values culminating in a direct confrontation on the battlefield of Kurukshetra between five sons of King Pandu (Pandavas) and hundred sons of King Dhritarastra (Kauravas). It's a tale of tragic war which pitted brothers against brothers, sons against fathers and students against teachers. Exceptional characters, in-depth and complex set of interwoven relationships and dramatization on a grand scale makes this epic a memorable one. It's also a saga which marks the end of an era (dvapar Yuga) wherein characters lived up to morals, values and principles to the beginning of an era (Kali Yuga), wherein selfishness, deceit and immorality rules the reins.

Besides compelling drama and riveting plot, Mahabharata is unique in many ways. Larger than life characters including that of Lord Krishna, considered as an incarnation of Lord Vishnu; Bhishma - great grandfather of principle warriors, who pledged to serve the kingdom of Hastinapur and ended up being a silent witness of its fall; Arjuna - unparalleled archer of that time, who laid down his arms at the beginning of the war; Karna - son of Kunti who ended up on the enemy camp due to misfortune; Yudhisthir - an icon of truth who was compelled to lie to win over the battle; Duryodhan - son of blind king whose unending ambitions became the root cause of trouble; Dronacharya - accomplished teacher of that time, who was forced to fight against his favorite student Arjuna...all make this epic spectacular and fascinating.

Every single incident of Mahabharata is full of twists and turns - whether be it the game of dice between brothers or be it the 13 years exile of Pandavas in the forest with a condition of anonymity for the last year, or be it a mysterious fire in the house of wax and Pandava's miraculous escape thereof or be it the laying down of arms by dishearten Arjuna in the battlefield, which resulted in delivery of the message of Bhagavad-Gita (song of the supreme) by Lord Krishna or be it the deftness of Krishna in navigating Pandavas to victory and beyond. In a way, Ramayana and Mahabharata form the very basis of cultural consciousness that symbolize Hinduism. It's not a surprise that Mahabharata has attracted tremendous interest among literates and common man alike of India or East Asia but pundits and philosophers all over the world.

A timeless creation of **Sage Ved Vyasa** (who himself is one of the character of this epic) and one of the longest poem of all times, Mahabharata is divided into eighteen books or chapters (called Parvas) namely 01. Adi Parva; 02. Sabha Parva; 03. Aranyak Parva or Van Parva; 04. Virat Parva; 05. Udyog Parva; 06. Bhishma Parva; 07. Drona Parva; 08. Karna Parva; 09. Shalya Parva; 10. Sauptika Parva; 11. Stri Parva; 12. Shanti Parva; 13. Anushashana Parva; 14. Ashwamegha Parva; 15. Ashramvasik Parva; 16. Musala Parva; 17. Mahaprasthanika Parva and 18. Swargarohan Parva.

It is interesting to note that Bhagavad-Gita, most sacred text of Hindus having great philosophical impact, is part of Mahabharata (Bhishma Parva). Similarly, Vishnu Sahasranama, the most famous hymn of Lord Vishnu containing thousand names of the Supreme is part of Anushashana Parva. Other principal stories that are part of Mahabharata includes the life and works of Lord Krishna (Krishnavatar) woven throughout various chapters of Mahabharata, the love story of Nala and Damayanti as well as an abbreviated Ramayana in Aranyak Parva.

Here, you will find the Sanskrit text of Swargarohan Parva, 18th chapter of Mahabharata. To read principal stories of Mahabharata in Gujarati, please visit www.swargarohan.org, where you will also find exclusive reference on Characters of Mahabharata [Glossary section].

१. जनमेजय उवाच

स्वर्गं त्रिविष्टपं प्राप्य मम पूर्वपितामहाः ।
 पाण्डवा धार्तराष्ट्राश्च कानि स्थानानि भेजिरे ॥०१॥
 एतदिच्छाम्यहं श्रोतुं सर्वविच्चासि मे मतः ।
 महर्षिणाभ्यनुज्ञातो व्यासेनाद्भुतकर्मणा ॥०२॥

वैशंपायन उवाच

स्वर्गं त्रिविष्टपं प्राप्य तव पूर्वपितामहाः ।
 युधिष्ठिरप्रभृतयो यदकुर्वत तच्छृणु ॥०३॥
 स्वर्गं त्रिविष्टपं प्राप्य धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
 दुर्योधनं श्रिया जुष्टं ददर्शासीनमासने ॥०४॥
 भाजमानमिवादित्यं वीरलक्ष्म्याभिसंवृतम् ।
 देवैर्भ्राजिष्णुभिः साध्यैः सहितं पुण्यकर्मभिः ॥०५॥
 ततो युधिष्ठिरो दृष्ट्वा दुर्योधनममर्षितः ।
 सहसा संनिवृत्तोऽभूच्छ्रयं दृष्ट्वा सुयोधने ॥०६॥
 ब्रुवन्नुच्चैर्वचस्तान्वै नाहं दुर्योधनेन वै ।
 सहितः कामये लोकाँल्लुब्धेनादीर्घदर्शिना ॥०७॥
 यत्कृते पृथिवी सर्वा सुहृदो बान्धवास्तथा ।
 हतास्माभिः प्रसह्याजौ क्लिष्टैः पूर्वं महावने ॥०८॥
 द्रौपदी च सभामध्ये पाञ्चाली धर्मचारिणी ।
 परिक्लिष्टानवद्याङ्गी पत्नी नो गुरुसंनिधौ ॥०९॥
 स्वस्ति देवा न मे कामः सुयोधनमुदीक्षितुम् ।
 तत्राहं गन्तुमिच्छामि यत्र ते भ्रातरो मम ॥१०॥
 मैवमित्यब्रवीतं तु नारदः प्रहसन्निव ।
 स्वर्गं निवासो राजेन्द्र विरुद्धं चापि नश्यति ॥११॥
 युधिष्ठिर महाबाहो मैवं वोचः कथंचन ।
 दुर्योधनं प्रति नृपं शृणु चेदं वचो मम ॥१२॥
 एष दुर्योधनो राजा पूज्यते त्रिदशैः सह ।
 सद्भिश्च राजप्रवरैर्य इमे स्वर्गवासिनः ॥१३॥
 वीरलोकगतिं प्राप्तो युद्धे हुत्वात्मनस्तनुम् ।
 यूयं सर्वे सुरसमा येन युद्धे समासिताः ॥१४॥
 स एष क्षत्रधर्मेण स्थानमेतदवासवान् ।
 भये महति योऽभीतो बभूव पृथिवीपतिः ॥१५॥

न तन्मनसि कर्तव्यं पुत्र यद्द्यूतकारितम् ।
 द्रौपद्याश्च परिक्लेशं न चिन्तयतुमर्हसि ॥१६॥
 ये चान्येऽपि परिक्लेशा युष्माकं द्यूतकारिताः ।
 संग्रामेष्वथ वान्यत्र न तान्संस्मर्तुमर्हसि ॥१७॥
 समागच्छ यथान्यायं राजा दुर्योधनेन वै ।
 स्वर्गोऽयं नेह वैराणि भवन्ति मनुजाधिप ॥१८॥
 नारदेनैवमुक्तस्तु कुरुराजो युधिष्ठिरः ।
 भ्रातृन्प्रच्छ मेधावी वाक्यमेतदुवाच ह ॥१९॥
 यदि दुर्योधनस्यैते वीरलोकाः सनातनाः ।
 अधर्मज्ञस्य पापस्य पृथिवीसुहृद्ब्रुहः ॥२०॥
 यत्कृते पृथिवी नष्टा सहया सरथद्विपा ।
 वयं च मन्युना दग्धा वैरं प्रतिचिकीर्षवः ॥२१॥
 ये ते वीरा महात्मानो भ्रातरो मे महाव्रताः ।
 सत्यप्रतिज्ञा लोकस्य शूरा वै सत्यवादिनः ॥२२॥
 तेषामिदानीं के लोका द्रष्टुमिच्छामि तानहम् ।
 कर्णं चैव महात्मानं कौन्तेयं सत्यसंगरम् ॥२३॥
 धृष्टद्युम्नं सात्यकिं च धृष्टद्युम्नस्य चात्मजान् ।
 ये च शस्त्रैर्वधं प्राप्ताः क्षत्रधर्मेण पार्थिवाः ॥२४॥
 क्व नु ते पार्थिवा ब्रह्मन्नैतान्पश्यामि नारद ।
 विराटद्रुपदौ चैव धृष्टकेतुमुखांश्च तान् ॥२५॥
 शिखण्डिनं च पाञ्चाल्यं द्रौपदेयांश्च सर्वशः ।
 अभिमन्युं च दुर्धर्षं द्रष्टुमिच्छामि नारद ॥२६॥

* * *

२. युधिष्ठिर उवाच

नेह पश्यामि विबुधा राधेयममितौजसम् ।
 भ्रातरौ च महात्मानौ युधामन्यूत्तमौजसौ ॥०१॥
 जुहुवुर्ये शरीराणि रणवह्नौ महारथाः ।
 राजानो राजपुत्राश्च ये मदर्थे हता रणे ॥०२॥
 क्व ते महारथाः सर्वे शार्दूलसमविक्रमाः ।
 तैरप्ययं जितो लोकः कच्चित्पुरुषसत्तमैः ॥०३॥
 यदि लोकानिमान्प्राप्तास्ते च सर्वे महारथाः ।
 स्थितं वित्तं हि मां देवाः सहितं तैर्महात्मभिः ॥०४॥

कच्चिन्न तैरवासोऽयं नृपैर्लोकोऽक्षयः शुभः ।
 न तैरहं विना वत्स्ये ज्ञातिभिर्भ्रातृभिस्तथा ॥०५॥
 मातुर्हि वचनं श्रुत्वा तदा सलिलकर्मणि ।
 कर्णस्य क्रियतां तोयमिति तप्यामि तेन वै ॥०६॥
 इदं च परितप्यामि पुनः पुनरहं सुराः ।
 यन्मातुः सदृशौ पादौ तस्याहममितौजसः ॥०७॥
 दृष्ट्वैव तं नानुगतः कर्णं परबलार्दनम् ।
 न ह्यस्मान्कर्णसहिताञ्जयेच्छक्रोऽपि संयुगे ॥०८॥
 तमहं यत्रतत्रस्थं द्रष्टुमिच्छामि सूर्यजम् ।
 अविज्ञातो मया योऽसौ घातितः सत्यसाचिना ॥०९॥
 भीमं च भीमविक्रान्तं प्राणेभ्योऽपि प्रियं मम ।
 अर्जुनं चेन्द्रसंकाशं यमौ तौ च यमोपमौ ॥१०॥
 द्रष्टुमिच्छामि तां चाहं पाञ्चालीं धर्मचारिणीम् ।
 न चेह स्थातुमिच्छामि सत्यमेतद्ब्रवीमि वः ॥११॥
 किं मे भ्रातृविहीनस्य स्वर्गेण सुरसत्तमाः ।
 यत्र ते स मम स्वर्गो नायं स्वर्गो मतो मम ॥१२॥

देवा ऊचुः

यदि वै तत्र ते श्रद्धा गम्यतां पुत्र माचिरम् ।
 प्रिये हि तव वर्तामो देवराजस्य शासनात् ॥१३॥

वैशंपायन उवाच

इत्युक्त्वा तं ततो देवा देवदूतमुपादिशन् ।
 युधिष्ठिरस्य सुहृदो दर्शयेति परंतप ॥१४॥
 ततः कुन्तीसुतो राजा देवदूतश्च जग्मतुः ।
 सहितौ राजशार्दूल यत्र ते पुरुषर्षभाः ॥१५॥
 अग्रतो देवदूतस्तु ययौ राजा च पृष्ठतः ।
 पन्थानमशुभं दुर्गं सेवितं पापकर्मभिः ॥१६॥
 तमसा संवृतं घोरं केशशैवलशाद्वलम् ।
 युक्तं पापकृतां गन्धैर्मासशोणितकर्दमम् ॥१७॥
 दंशोत्थानं सङ्गिल्लीकं मक्षिकामशकावृतम् ।
 इतश्चेतश्च कुणपैः समन्तात्परिवारितम् ॥१८॥
 अस्थिकेशसमाकीर्णं कृमिकीटसमाकुलम् ।
 ज्वलनेन प्रदीप्तेन समन्तात्परिवेष्टितम् ॥१९॥

अयोमुखैश्च काकोलैर्गृध्रैश्च समभिद्रुतम् ।
 सूचीमुखैस्तथा प्रेतैर्विन्ध्यशैलोपमैर्वृतम् ॥२०॥
 मेदोरुधिरयुकैश्च छिन्नबाहूरुपाणिभिः ।
 निकृत्तोदरपादैश्च तत्र तत्र प्रवेरितैः ॥२१॥
 स तत्कुणपदुर्गन्धमशिवं रोमहर्षणम् ।
 जगाम राजा धर्मात्मा मध्ये बहु विचिन्तयन् ॥२२॥
 ददर्शोष्णोदकैः पूर्णा नदीं चापि सुदुर्गमाम् ।
 असिपत्रवनं चैव निशितक्षुरसंवृतम् ॥२३॥
 करम्भवालुकास्तसा आयसीश्च शिलाः पृथक् ।
 लोहकुम्भीश्च तैलस्य क्वाथ्यमानाः समन्ततः ॥२४॥
 कूटशाल्मलिकं चापि दुस्पर्शं तीक्ष्णकण्टकम् ।
 ददर्श चापि कौन्तेयो यातनाः पापकर्मिणाम् ॥२५॥
 स तं दुर्गन्धमालक्ष्य देवदूतमुवाच ह ।
 कियदध्वानमस्माभिर्गन्तव्यमिदमीदृशम् ॥२६॥
 क्व च ते भ्रातरो मह्यं तन्ममाख्यातुमर्हसि ।
 देशोऽयं कश्च देवानामेतदिच्छामि वेदितुम् ॥२७॥
 स संनिवृते श्रुत्वा धर्मराजस्य भाषितम् ।
 देवदूतोऽब्रवीच्चैनमेतावद्गमनं तव ॥२८॥
 निवर्तितव्यं हि मया तथास्म्युक्तो दिवोकसैः ।
 यदि श्रान्तोऽसि राजेन्द्र त्वमथागन्तुमर्हसि ॥२९॥
 युधिष्ठिरस्तु निर्विण्णस्तेन गन्धेन मूर्च्छितः ।
 निवर्तने धृतमनाः पर्यावर्तत भारत ॥३०॥
 स संनिवृत्तो धर्मात्मा दुःखशोकसमन्वितः ।
 शुश्राव तत्र वदतां दीना वाचः समन्ततः ॥३१॥
 भो भो धर्मज राजर्षे पुण्याभिजन पाण्डव ।
 अनुग्रहार्थमस्माकं तिष्ठ तावन्मुहूर्तकम् ॥३२॥
 आयाति त्वयि दुर्धर्षे वाति पुण्यः समीरणः ।
 तव गन्धानुगस्तात येनास्मान्सुखमागमत् ॥३३॥
 ते वयं पार्थ दीर्घस्य कालस्य पुरुषर्षभ ।
 सुखमासादयिष्यामस्त्वां दृष्ट्वा राजसत्तम ॥३४॥
 संतिष्ठस्व महाबाहो मुहूर्तमपि भारत ।
 त्वयि तिष्ठति कौरव्य यातनास्मान्न बाधते ॥३५॥

एवं बहुविधा वाचः कृपणा वेदनावताम् ।
 तस्मिन्देशे स शुश्राव समन्ताद्ददतां नृप ॥३६॥
 तेषां तद्वचनं श्रुत्वा दयावान्दीनभाषिणाम् ।
 अहो कृच्छ्रमिति प्राह तस्थौ स च युधिष्ठिरः ॥३७॥
 स ता गिरः पुरस्ताद्वै श्रुतपूर्वाः पुनः पुनः ।
 ग्लानानां दुःखितानां च नाभ्यजानत पाण्डवः ॥३८॥
 अबुध्यमानस्ता वाचो धर्मपुत्रो युधिष्ठिरः ।
 उवाच के भवन्तो वै किमर्थमिह तिष्ठथ ॥३९॥
 इत्युक्तास्ते ततः सर्वे समन्तादवभाषिरे ।
 कर्णोऽहं भीमसेनोऽहमर्जुनोऽहमिति प्रभो ॥४०॥
 नकुलः सहदेवोऽहं धृष्टद्युम्नोऽहमित्युत ।
 द्रौपदी द्रौपदेयाश्च इत्येवं ते विचक्रुशुः ॥४१॥
 ता वाचः सा तदा श्रुत्वा तद्देशसदृशीर्नृप ।
 ततो विममृशे राजा किं न्विदं दैवकारितम् ॥४२॥
 किं नु तत्कलुषं कर्म कृतमेभिर्महात्मभिः ।
 कर्णेन द्रौपदेयैर्वा पाञ्चाल्या वा सुमध्यया ॥४३॥
 य इमे पापगन्धेऽस्मिन्देशे सन्ति सुदारुणे ।
 न हि जानामि सर्वेषां दुष्कृतं पुण्यकर्मणाम् ॥४४॥
 किं कृत्वा धृतराष्ट्रस्य पुत्रो राजा सुयोधनः ।
 तथा श्रिया युतः पापः सह सर्वैः पदानुगैः ॥४५॥
 महेन्द्र इव लक्ष्मीवानास्ते परमपूजितः ।
 कस्येदानीं विकारोऽयं यदिमे नरकं गताः ॥४६॥
 सर्वधर्मविदः शूराः सत्यागमपरायणाः ।
 क्षात्रधर्मपराः प्राज्ञा यज्वानो भूरिदक्षिणाः ॥४७॥
 किं नु सुप्तोऽस्मि जागर्मि चेतयानो न चेतये ।
 अहो चित्तविकारोऽयं स्याद्वा मे चित्तविभ्रमः ॥४८॥
 एवं बहुविधं राजा विममर्श युधिष्ठिरः ।
 दुःखशोकसमाविष्टश्चिन्ताव्याकुलितेन्द्रियः ॥४९॥
 क्रोधमाहारयच्चैव तीव्रं धर्मसुतो नृपः ।
 देवांश्च गर्हयामास धर्मं चैव युधिष्ठिरः ॥५०॥
 स तीव्रगन्धसंतप्तो देवदूतमुवाच ह ।
 गम्यतां भद्र येषां त्वं दूतस्तेषामुपान्तिकम् ॥५१॥

न ह्यहं तत्र यास्यामि स्थितोऽस्मीति निवेद्यताम् ।
 मत्संश्रयादिमे दूत सुखिनो भ्रातरो हि मे ॥५२॥
 इत्युक्तः स तदा दूतः पाण्डुपुत्रेण धीमता ।
 जगाम तत्र यत्रास्ते देवराजः शतक्रतुः ॥५३॥
 निवेदयामास च तद्धर्मराजचिकीर्षितम् ।
 यथोक्तं धर्मपुत्रेण सर्वमेव जनाधिप ॥५४॥

* * *

३. वैशंपायन उवाच

स्थिते मुहूर्ते पार्थे तु धर्मराजे युधिष्ठिरे ।
 आजग्मुस्तत्र कौरव्य देवाः शक्रपुरोगमाः ॥०१॥
 स्वयं विग्रहवान्धर्मो राजानं प्रसमीक्षितुम् ।
 तत्राजगाम यत्रासौ कुरुराजो युधिष्ठिरः ॥०२॥
 तेषु भास्वरदेहेषु पुण्याभिजनकर्मसु ।
 समागतेषु देवेषु व्यगमत्तत्तमो नृप ॥०३॥
 नादृश्यन्त च तास्तत्र यातनाः पापकर्मिणाम् ।
 नदी वैतरणी चैव कूटशाल्मलिना सह ॥०४॥
 लोहकुम्भयः शिलाश्चैव नादृश्यन्त भयानकाः ।
 विकृतानि शरीराणि यानि तत्र समन्ततः ।
 ददर्श राजा कौन्तेयस्तान्यदृश्यानि चाभवन् ॥०५॥
 ततो वायुः सुखस्पर्शः पुण्यगन्धवहः शिवः ।
 ववौ देवसमीपस्थः शीतलोऽतीव भारत ॥०६॥
 मरुतः सह शक्रेण वसवश्चाश्विनौ सह ।
 साध्या रुद्रास्तथादित्या ये चान्येऽपि दिवोकसः ॥०७॥
 सर्वे तत्र समाजग्मुः सिद्धाश्च परमर्षयः ।
 यत्र राजा महातेजा धर्मपुत्रः स्थितोऽभवत् ॥०८॥
 ततः शक्रः सुरपतिः श्रिया परमया युतः ।
 युधिष्ठिरमुवाचेदं सान्त्वपूर्वमिदं वचः ॥०९॥
 युधिष्ठिर महाबाहो प्रीता देवगणास्तव ।
 एह्येहि पुरुषव्याघ्र कृतमेतावता विभो ।
 सिद्धिः प्राप्ता त्वया राजल्लोकाश्चाप्यक्षयास्तव ॥१०॥
 न च मन्युस्त्वया कार्यः शृणु चेदं वचो मम ।
 अवश्यं नरकस्तात द्रष्टव्यः सर्वराजभिः ॥११॥

शुभानामशुभानां च द्वौ राशी पुरुषर्षभ ।
 यः पूर्वं सुकृतं भुङ्क्ते पश्चान्निरयमेति सः ।
 पूर्वं नरकभाग्यस्तु पश्चात्स्वर्गमुपैति सः ॥१२॥
 भूयिष्ठं पापकर्मा यः स पूर्वं स्वर्गमश्नुते ।
 तेन त्वमेवं गमितो मया श्रेयोर्थिना नृप ॥१३॥
 व्याजेन हि त्वया द्रोण उपचीर्णः सुतं प्रति ।
 व्याजेनैव ततो राजन्दर्शितो नरकस्तव ॥१४॥
 यथैव त्वं तथा भीमस्तथा पार्थो यमौ तथा ।
 द्रौपदी च तथा कृष्णा व्याजेन नरकं गताः ॥१५॥
 आगच्छ नरशार्दूल मुक्तास्ते चैव किल्बिषात् ।
 स्वपक्षाश्चैव ये तुभ्यं पार्थिवा निहता रणे ।
 सर्वे स्वर्गमनुप्राप्तास्तान्पश्य पुरुषर्षभ ॥१६॥
 कर्णश्चैव महेष्वासः सर्वशस्त्रभृतां वरः ।
 स गतः परमां सिद्धिं यदर्थं परितप्यसे ॥१७॥
 तं पश्य पुरुषव्याघ्रमादित्यतनयं विभो ।
 स्वस्थानस्थं महाबाहो जहि शोकं नरर्षभ ॥१८॥
 भ्रातृश्वान्यांस्तथा पश्य स्वपक्षांश्चैव पार्थिवान् ।
 स्वं स्वं स्थानमनुप्राप्तान्व्येतु ते मानसो ज्वरः ॥१९॥
 अनुभूय पूर्वं त्वं कृच्छ्रमितः प्रभृति कौरव ।
 विहरस्व मया सार्धं गतशोको निरामयः ॥२०॥
 कर्मणां तात पुण्यानां जितानां तपसा स्वयम् ।
 दानानां च महाबाहो फलं प्राप्नुहि पाण्डव ॥२१॥
 अद्य त्वां देवगन्धर्वा दिव्याश्चाप्सरसो दिवि ।
 उपसेवन्तु कल्याणं विरजोम्बरवाससः ॥२२॥
 राजसूयजिताँल्लोकानश्चमेधाभिवर्धितान् ।
 प्राप्नुहि त्वं महाबाहो तपसश्च फलं महत् ॥२३॥
 उपर्युपरि राज्ञां हि तव लोका युधिष्ठिर ।
 हरिश्चन्द्रसमाः पार्थ येषु त्वं विहरिष्यसि ॥२४॥
 मान्धाता यत्र राजर्षिर्यत्र राजा भगीरथः ।
 दौःषन्तिर्यत्र भरतस्तत्र त्वं विहरिष्यसि ॥२५॥
 एषा देवनदी पुण्या पार्थ त्रैलोक्यपावनी ।
 आकाशगङ्गा राजेन्द्र तत्राप्लुत्य गमिष्यसि ॥२६॥

अत्र स्नातस्य ते भावो मानुषो विगमिष्यति ।
 गतशोको निरायासो मुक्तवैरो भविष्यसि ॥२७॥
 एवं ब्रुवति देवेन्द्रे कौरवेन्द्रं युधिष्ठिरम् ।
 धर्मो विग्रहवान्साक्षादुवाच सुतमात्मनः ॥२८॥
 भो भो राजन्महाप्राज्ञ प्रीतोऽस्मि तव पुत्रक ।
 मद्भक्त्या सत्यवाक्येन क्षमया च दमेन च ॥२९॥
 एषा तृतीया जिज्ञासा तव राजन्कृता मया ।
 न शक्यसे चालयितुं स्वभावात्पार्थ हेतुभिः ॥३०॥
 पूर्वं परीक्षितो हि त्वमासीद्वैतवनं प्रति ।
 अरणीसहितस्यार्थं तच्च निस्तीर्णवानसि ॥३१॥
 सोदर्येषु विनष्टेषु द्रौपद्यां तत्र भारत ।
 श्वरूपधारिणा पुत्र पुनस्त्वं मे परीक्षितः ॥३२॥
 इदं तृतीयं भ्रातृणामर्थं यत्स्थातुमिच्छसि ।
 विशुद्धोऽसि महाभाग सुखी विगतकल्मषः ॥३३॥
 न च ते भ्रातरः पार्थ नरकस्था विशां पते ।
 मायैषा देवराजेन महेन्द्रेण प्रयोजिता ॥३४॥
 अवश्यं नरकस्तात द्रष्टव्यः सर्वराजभिः ।
 ततस्त्वया प्राप्तमिदं मुहूर्तं दुःखमुत्तमम् ॥३५॥
 न सव्यसाची भीमो वा यमौ वा पुरुषर्षभौ ।
 कर्णो वा सत्यवाक्शूरो नरकार्हाश्चिरं नृप ॥३६॥
 न कृष्णा राजपुत्री च नरकार्हा युधिष्ठिर ।
 एह्येहि भरतश्रेष्ठ पश्य गङ्गां त्रिलोकगाम् ॥३७॥
 एवमुक्तः स राजर्षिस्तव पूर्वपितामहः ।
 जगाम सह धर्मेण सर्वैश्च त्रिदशालयैः ॥३८॥
 गङ्गां देवनदीं पुण्यां पावनीमृषिसंस्तुताम् ।
 अवगाह्य तु तां राजा तनुं तत्याज मानुषीम् ॥३९॥
 ततो दिव्यवपुर्भूत्वा धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
 निर्वैरो गतसंतापो जले तस्मिन्समाप्लुतः ॥४०॥
 ततो ययौ वृतो देवैः कुरुराजो युधिष्ठिरः ।
 धर्मेण सहितो धीमान्स्तूयमानो महर्षिभिः ॥४१॥

* * *

४. वैशंपायन उवाच

ततो युधिष्ठिरो राजा देवैः सर्षिमरुद्रणैः ।
 पूज्यमानो ययौ तत्र यत्र ते कुरुपुंगवाः ॥०१॥
 ददर्श तत्र गोविन्दं ब्राह्मेण वपुषान्वितम् ।
 तेनैव दृष्टपूर्वेण सादृश्येनोपसूचितम् ॥०२॥
 दीप्यमानं स्ववपुषा दिव्यैरस्त्रैरुपस्थितम् ।
 चक्रप्रभृतिभिर्घोरैर्दिव्यैः पुरुषविग्रहैः ।
 उपास्यमानं वीरेण फल्गुनेन सुवर्चसा ॥०३॥
 अपरस्मिन्नथोद्देशे कर्णं शस्त्रभृतां वरम् ।
 द्वादशादित्यसहितं ददर्श कुरुनन्दनः ॥०४॥
 अथापरस्मिन्नथोद्देशे मरुद्गणवृतं प्रभुम् ।
 भीमसेनमथापश्यतेनैव वपुषान्वितम् ॥०५॥
 अश्विनोस्तु तथा स्थाने दीप्यमानौ स्वतेजसा ।
 नकुलं सहदेवं च ददर्श कुरुनन्दनः ॥०६॥
 तथा ददर्श पाञ्चालीं कमलोत्पलमालिनीम् ।
 वपुषा स्वर्गमाक्रम्य तिष्ठन्तीमर्कवर्चसम् ॥०७॥
 अथैनां सहसा राजा प्रष्टुमैच्छयुधिष्ठिरः ।
 ततोऽस्य भगवानिन्द्रः कथयामास देवराट् ॥०८॥
 श्रीरेषा द्रौपदीरूपा त्वदर्थे मानुषं गता ।
 अयोनिजा लोककान्ता पुण्यगन्धा युधिष्ठिर ॥०९॥
 द्रुपदस्य कुले जाता भवद्भिश्चोपजीविता ।
 रत्यर्थं भवतां ह्येषा निर्मिता शूलपाणिना ॥१०॥
 एते पञ्च महाभागा गन्धर्वाः पावकप्रभाः ।
 द्रौपद्यास्तनया राजन्युष्माकममितौजसः ॥११॥
 पश्य गन्धर्वराजानं धृतराष्ट्रं मनीषिणम् ।
 एनं च त्वं विजानीहि भ्रातरं पूर्वजं पितुः ॥१२॥
 अयं ते पूर्वजो भ्राता कौन्तेयः पावकद्युतिः ।
 सूर्यपुत्रोऽग्रजः श्रेष्ठो राधेय इति विश्रुतः ।
 आदित्यसहितो याति पश्यैनं पुरुषर्षभ ॥१३॥
 साध्यानामथ देवानां वसूनां मरुतामपि ।
 गणेषु पश्य राजेन्द्र वृष्ण्यन्धकमहारथान् ।
 सात्यकिप्रमुखान्वीरान्भोजांश्चैव महारथान् ॥१४॥
 सोमेन सहितं पश्य सौभद्रमपराजितम् ।

अभिमन्युं महेष्वासं निशाकरसमद्युतिम् ॥१५॥
 एष पाण्डुर्महेश्वासः कुन्त्या माद्र्या च संगतः ।
 विमानेन सदाभ्येति पिता तव ममान्तिकम् ॥१६॥
 वसुभिः सहितं पश्य भीष्मं शांतनवं नृपम् ।
 द्रोणं बृहस्पतेः पार्श्वे गुरुमेनं निशामय ॥१७॥
 एते चान्ये महीपाला योधास्तव च पाण्डव ।
 गन्धर्वैः सहिता यान्ति यक्षैः पुण्यजनैस्तथा ॥१८॥
 गुह्यकानां गतिं चापि केचित्प्राप्ता नृसत्तमाः ।
 त्यक्त्वा देहं जितस्वर्गाः पुण्यवाग्बुद्धिकर्मभिः ॥१९॥

* * *

५. जनमेजय उवाच

भीष्मद्रोणौ महात्मानौ धृतराष्ट्रश्च पार्थिवः ।
 विराटद्रुपदौ चोभौ शङ्खश्चैवोत्तरस्तथा ॥०१॥
 धृष्टकेतुर्जयत्सेनो राजा चैव स सत्यजित् ।
 दुर्योधनसुताश्चैव शकुनिश्चैव सौबलः ॥०२॥
 कर्णपुत्राश्च विक्रान्ता राजा चैव जयद्रथः ।
 घटोत्कचादयश्चैव ये चान्ये नानुकीर्तिताः ॥०३॥
 ये चान्ये कीर्तितास्तत्र राजानो दीप्तमूर्तयः ।
 स्वर्गे कालं कियन्तं ते तस्थुस्तदपि शंस मे ॥०४॥
 आहो स्विच्छाश्वतं स्थानं तेषां तत्र द्विजोत्तम ।
 अन्ते वा कर्मणः कां ते गतिं प्राप्ता नरर्षभाः ।
 एतदिच्छाम्यहं श्रोतुं प्रोच्यमानं त्वया द्विज ॥०५॥

सूत उवाच

इत्युक्तः स तु विप्रर्षिरनुज्ञातो महात्मना ।
 व्यासेन तस्य नृपतेराख्यातुमुपचक्रमे ॥०६॥

वैशंपायन उवाच

गन्तव्यं कर्मणामन्ते सर्वेण मनुजाधिप ।
 शृणु गुह्यमिदं राजन्देवानां भरतर्षभ ।
 यदुवाच महातेजा दिव्यचक्षुः प्रतापवान् ॥०७॥
 मुनिः पुराणः कौरव्य पाराशर्यो महाव्रतः ।
 अगाधबुद्धिः सर्वज्ञो गतिज्ञः सर्वकर्मणाम् ॥०८॥
 वसूनेव महातेजा भीष्मः प्राप महाद्युतिः ।

अष्टावेव हि दृश्यन्ते वसवो भरतर्षभ ॥०९॥
 बृहस्पतिं विवेशाथ द्रोणो ह्यङ्गिरसां वरम् ।
 कृतवर्मा तु हार्दिक्यः प्रविवेश मरुद्गणम् ॥१०॥
 सनत्कुमारं प्रद्युम्नः प्रविवेश यथागतम् ।
 धृतराष्ट्रो धनेशस्य लोकान्प्राप दुरासदान् ॥११॥
 धृतराष्ट्रेण सहिता गान्धारी च यशस्विनी ।
 पत्नीभ्यां सहितः पाण्डुर्महेन्द्रसदनं ययौ ॥१२॥
 विराटद्रुपदौ चोभौ धृष्टकेतुश्च पार्थिवः ।
 निशाठाकूरसाम्बाश्च भानुः कम्पो विदूरथः ॥१३॥
 भूरिश्रवाः शलश्चैव भूरिश्च पृथिवीपतिः ।
 उग्रसेनस्तथा कंसो वसुदेवश्च वीर्यवान् ॥१४॥
 उत्तरश्च सह भ्रात्रा शङ्खेन नरपुंगवः ।
 विश्वेषां देवतानां ते विविशुर्नरसत्तमाः ॥१५॥
 वर्चा नाम महातेजाः सोमपुत्रः प्रतापवान् ।
 सोऽभिमन्युर्नृसिंहस्य फल्गुनस्य सुतोऽभवत् ॥१६॥
 स युद्ध्वा क्षत्रधर्मेण यथा नान्यः पुमान्क्वचित् ।
 विवेश सोमं धर्मात्मा कर्मणोऽन्ते महारथः ॥१७॥
 आविवेश रविं कर्णः पितरं पुरुषर्षभ ।
 द्वापरं शकुनिः प्राप धृष्टद्युम्नस्तु पावकम् ॥१८॥
 धृतराष्ट्रात्मजाः सर्वे यातुधाना बलोत्कटाः ।
 ऋद्धिमन्तो महात्मानः शस्त्रपूता दिवं गताः ।
 धर्ममेवाविशत्क्षता राजा चैव युधिष्ठिरः ॥१९॥
 अनन्तो भगवान्देवः प्रविवेश रसातलम् ।
 पितामहनियोगाद्धि यो योगाद्गामधारयत् ॥२०॥
 षोडशस्त्रीसहस्राणि वासुदेवपरिग्रहः ।
 न्यमज्जन्त सरस्वत्यां कालेन जनमेजय ।
 ताश्चाप्यप्सरसो भूत्वा वासुदेवमुपागमन् ॥२१॥
 हतास्तस्मिन्महायुद्धे ये वीरास्तु महारथाः ।
 घटोत्कचादयः सर्वे देवान्यक्षांश्च भेजिरे ॥२२॥
 दुर्योधनसहायाश्च राक्षसाः परिकीर्तिताः ।
 प्राप्तास्ते क्रमशो राजन्सर्वलोकाननुत्तमान् ॥२३॥
 भवनं च महेन्द्रस्य कुबेरस्य च धीमतः ।

वरुणस्य तथा लोकान्विविशुः पुरुषर्षभाः ॥२४॥
 एतत्ते सर्वमाख्यातं विस्तरेण महायुते ।
 कुरूणां चरितं कृत्स्नं पाण्डवानां च भारत ॥२५॥

सूत उवाच

एतच्छ्रुत्वा द्विजश्रेष्ठात्स राजा जनमेजयः ।
 विस्मितोऽभवदत्यर्थं यज्ञकर्मान्तरेष्वथ ॥२६॥
 ततः समापयामासुः कर्म तत्तस्य याजकाः ।
 आस्तीकश्चाभवत्प्रीतः परिमोक्ष्य भुजंगमान् ॥२७॥
 ततो द्विजातीन्सर्वास्तान्दक्षिणाभिरतोषयत् ।
 पूजिताश्चापि ते राजा ततो जग्मुर्यथागतम् ॥२८॥
 विसर्जयित्वा विप्रांस्तान् राजापि जनमेजयः ।
 ततस्तक्षशिलायाः स पुनरायाद्राजाह्वयम् ॥२९॥
 एतत्ते सर्वमाख्यातं वैशंपायनकीर्तितम् ।
 व्यासाज्ञया समाख्यातं सर्पसत्रे नृपस्य ह ॥३०॥
 पुण्योऽयमितिहासाख्यः पवित्रं चेदमुत्तमम् ।
 कृष्णेन मुनिना विप्र नियतं सत्यवादिना ॥३१॥
 सर्वज्ञेन विधिज्ञेन धर्मज्ञानवता सता ।
 अतीन्द्रियेण शुचिना तपसा भावितात्मना ॥३२॥
 ऐश्वर्यं वर्तता चैव सांख्ययोगविदा तथा ।
 नैकतन्त्रविबुद्धेन दृष्ट्वा दिव्येन चक्षुषा ॥३३॥
 कीर्तिं प्रथयता लोके पाण्डवानां महात्मनाम् ।
 अन्येषां क्षत्रियाणां च भूरिद्रविणतेजसाम् ॥३४॥
 य इदं श्रावयेद्विद्वान्सदा पर्वणि पर्वणि ।
 धूतपाप्मा जितस्वर्गा ब्रह्मभूयाय गच्छति ॥३५॥
 यश्चेदं श्रावयेच्छ्राद्धे ब्राह्मणान्पादमन्ततः ।
 अक्षय्यमन्नपानं वै पितृस्तस्योपतिष्ठते ॥३६॥
 अह्ना यदेनः कुरुते इन्द्रियैर्मनसापि वा ।
 महाभारतमाख्याय पश्चात्संध्यां प्रमुच्यते ॥३७॥
 धर्मं चार्थं च कामे च मोक्षे च भरतर्षभ ।
 यदिहास्ति तदन्यत्र यन्नेहास्ति न तत्क्वचित् ॥३८॥
 जयो नामेतिहासोऽयं श्रोतव्यो भूतिमिच्छता ।
 राज्ञा राजसुतैश्चापि गर्भिण्या चैव योषिता ॥३९॥

स्वर्गकामो लभेत्स्वर्गं जयकामो लभेज्जयम् ।
 गर्भिणी लभते पुत्रं कन्यां वा बहुभागिनीम् ॥४०॥
 अनागतं त्रिभिर्वर्षैः कृष्णद्वैपायनः प्रभुः ।
 संदर्भं भारतस्यास्य कृतवान्धर्मकाम्यया ॥४१॥
 नारदोऽश्रावयद्देवानसितो देवलः पितृन् ।
 रक्षो यक्षाञ्शुको मर्त्यान्वैशंपायन एव तु ॥४२॥
 इतिहासमिमं पुण्यं महार्थं वेदसंमितम् ।
 श्रावयेद्यस्तु वर्णास्त्रीन्कृत्वा ब्राह्मणमग्रतः ॥४३॥
 स नरः पापनिर्मुक्तः कीर्तिं प्राप्येह शौनक ।
 गच्छेत्परमिकां सिद्धिमत्र मे नास्ति संशयः ॥४४॥
 भारताध्ययनात्पुण्यादपि पादमधीयतः ।
 श्रद्धधानस्य पूयन्ते सर्वपापान्यशेषतः ॥४५॥
 महर्षिर्भगवान्व्यासः कृत्वेमां संहितां पुरा ।
 श्लोकैश्चतुर्भिर्भगवान्पुत्रमध्यापयच्छुकम् ॥४६॥
 मातापितृसहस्राणि पुत्रदारशतानि च ।
 संसारेष्वनुभूतानि यान्ति यास्यन्ति चापरे ॥४७॥
 हर्षस्थानसहस्राणि भयस्थानशतानि च ।
 दिवसे दिवसे मूढमाविशन्ति न पण्डितम् ॥४८॥
 ऊर्ध्वबाहुर्विरौम्येष न च कश्चिच्छृणोति मे ।
 धर्मादर्थश्च कामश्च स किमर्थं न सेव्यते ॥४९॥
 न जातु कामान्न भयान्न लोभाद्धर्मं त्यजेज्जीवितस्यापि हेतोः ।
 नित्यो धर्मः सुखदुःखे त्वनित्ये जीवो नित्यो हेतुरस्य त्वनित्यः ॥५०॥
 इमां भारतसावित्रीं प्रातरुत्थाय यः पठेत् ।
 स भारतफलं प्राप्य परं ब्रह्माधिगच्छति ॥५१॥
 यथा समुद्रो भगवान्यथा च हिमवान्गिरिः ।
 ख्यातावुभौ रत्ननिधी तथा भारतमुच्यते ॥५२॥
 महाभारतमाख्यानं यः पठेत्सुसमाहितः ।
 स गच्छेत्परमां सिद्धिमिति मे नास्ति संशयः ॥५३॥
 द्वैपायनोऽष्टपुटनिःसृतमप्रमेयं पुण्यं पवित्रमथ पापहरं शिवं च ।
 यो भारतं समधिगच्छति वाच्यमानं किं तस्य पुष्करजलैरभिषेचनेन ॥५४॥

* * *